

A cím megismerése során úgy tűnhet, hogy a téma pontosan behatárolható és meglehetősen átfogó jellegű. Amikor azonban – a felkérés nyomán – hozzákezdttem a feldolgozáshoz, azzal szembesültem, hogy a valós helyzet differenciáltabb annál, mint ahogyan azt első látásra feltételezhetné az ember.

Úgy gondolom, hogy a témakör érdemi kifejtését megelőzően célszerű tisztázni, hogy a vizsgált időszakban három forradalomról beszélhetünk az 1848–1849-es, az 1918–1919-es és az 1956-os forradalmakról.

- Mindhárom forradalom a maga nemében egyedi volt, ebből fakadóan pedig a rend védelmére irányuló elképzelések is eltértek egymástól.

- Mindhárom forradalom egyben – különböző súllyal ugyan, de – a magyar nemzet függetlenségének a kiterjesztéséért is folyt. Egyben tehát nemzeti szabadságharcok is voltak. Ezért a forradalmak kiterjesztésekor regnáló rendvédelem azon elemeitől, amelyeket külső hatalmi befolyás következményének tekintettek, igyekeztek megszabadulni.

- A forradalmak közvetlen kiváltó okai és céljai között egyaránt szerepet kaptak a rendfenntartás szervezetei és módjai. A jobbágyfelszabadítás, vagy a nemzeti szuverenitás témája mellett természetesen eltölpül a rend fenntartása modelljének a kérdése. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a témával a kortársak ne foglalkoztak volna. A rendvédelmi modell módosításának gondolata – eltérő tartalommal és fontossággal ugyan, de – jelen volt az elmúlt két évszázad magyar történelmének forradalmi eseményeiben.

- Mindhárom forradalmunkat – külső erők bevonásával – leverték. A forradalmak elgondolásai mégsem mentek veszendőbe a rendvédelmi modell koncepciója tekintetében sem, hanem egy későbbi időpontban – némileg módosított formában ugyan, de – többé-kevésbé megvalósultak.

- A forradalmak rövid ideje, illetve döntően a harctevékenységekből következő mostoha körülmények miatt nem fejlődhettek ki a rendvédelmi modellek, csupán kísérletekről és elgondolásokról beszélhetünk. A hipotézisek birodalmába tartoznak azok a gondolatok, amelyek a forradalmak rendvédelmének fennmaradási és fejlődési esélyeit latolgatják.

Bizonyára akadnak majd, akik vitatják a XIX–XX. századi magyar történelemben a forradalmak számát. Megítélésem szerint a forradalmak mennyiségét két oldalról érheti kritika.

Vita tárgyát képezheti előreláthatóan az 1945–1949-es időszak, melyet a ma élő nemzedékek közigenerációja, népidemokratikus elnevezéssel ismert meg a történelmi tanulmányai során. Az utóbbi másfél évtized történelemtudományi publikációi ezen időszakot inkább a szovjetunió befolyási övezetének kiterjesztéseként értékelik. Mindkét nézet fellelhető napjainkban. Ismerve a magyar rendvédelem 1945–1949 közötti átalakításának folyamatát, számomra a szovjet érdekszféra növelését hangsúlyozó álláspont tűnik reálisnak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az 1945–1949-es időszakot vizsgálók ne kapnának helyet konferenciánkon függetlenül attól, hogy milyen konklúzióra jutnak.

Vita tárgyát képezheti még esetleg az 1989–1990-es időszak is. E tekintetben ugyan meglehetősen egységes a magyar történelemtudomány annak a megítélésében, hogy nem forradalomról, hanem rendszerváltásról beszélhetünk, bár vannak, akik a rendszerváltást máig befejezetlennek tekintik.

Tehát már az alapok és a keretek tekintetében is várhatóak nézetkülönbségek.

Úgy gondolom, hogy a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, illetve a rendezvényszervezők bölcsen jártak el, amikor a rendezvény témájaként – az 1956-os forradalom évfordulója kapcsán – a konferencia tartalma át nem szűkítették le csupán 1956 eseményeire. Az egymástól mintegy fél évszázadnyi távolságban lévő forradalmak minden bizonnyal önmagában is egy folyamatot képeznek. Feltehetően a forradalmak rendvédelmében is fellelhető a kontinuitás annak ellenére, hogy a konkrét célok és formák eltérnek egymástól.

Nem egy-egy forradalmi korszak rendvédelmi koncepciójának a bemutatására törekszem, hiszen a vizsgált időszakok rendvédelmének feltárását tartalmazó alkotásokat már sokan publikálták. Az alkotók egy résznek – a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett két évtizedes magyar rendvédelem-történeti konferenciasorozat – rendezvényein már alkalma nyílt kifejteni álláspontját.

Csupán három témakörrel szeretnék foglalkozni:

- a militarizmussal;
- a centralizációval;
- és a profizmussal.

A militarizmus témája a rendvédelem tekintetében a rendszerváltás nyomán került előtérbe. Dr. FINSZTER Géza – általam nagyra becsült – kutatótársammal vitáztunk e kérdésben, melynek során én sokat tanultam. Géza barátom azt a – többek által vallott – nézetet tűzte a zászlajára, melynek lényege sarkított formában úgy fogalmazható meg, hogy a pártállami időszak rendvédelme militáns volt, ezért pedig a demokrácia rendvédelme csakis antimilitáns lehet.¹ A magyar és a nyugat-európai rendvédelem történetéből viszont azt a következtetést vontam le, hogy a militarista rendvédelmi metódus nem szűkíthető le a diktatúrákra. A rendvédelem militáns módon történő működtetése nem jelentet minőségi jelzöt.² Annak ellenére, hogy a köztünk lévő vita elült, nem igazán fogadtuk el egymás nézeteit, mint ahogyan az azóta publikált előadásainkból ez kiderül.³ Tiszteletben tartva de el nem fogadva Géza barátom nézeteit, szeretném megvizsgálni a XIX–XX. századi magyar forradalmak rendvédelmét a militarizmus szemszögéből.

Legelőször azt érdemes tisztázni, hogy a rendvédelem tekintetében mit értünk militarizmus alatt? E tekintetben nem vagyunk nehéz helyzetben, mivel a militáns jelzöt a rendvédelmi testület belső függelmi viszonyainak a jellegére vonatkoztatják. Nem arról van tehát szó, hogy a vizsgált rendvédelmi testület fegyverzete, felszereltsége, szervezete, hírósszeköttetése és egyéb paraméterei alkalmassá teszi fegyveres harc megvívására. Arról van szó, hogy a fegyveres harc megvívására alkalmatlan, a rendvédelmi teendők ellátására létrehozott és e feladat megvalósítására kialakított szervezet személyi állományának függelmi viszonyai katonaiak é, vagy sem.⁴

Az első kérdés az lehet, hogy a vizsgált időszak magyar forradalmainak rendvédelmi szervezetei között szerepeltek e olyan testületek, amelyek személyi állományának függelmi viszonyai katonaiak tekinthetők?

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején kétség kívül ilyen szervezet volt a nemzetőrség. A nemzetőrség belső függelmi viszonyai vitathatatlanul militánsak voltak, még akkor is ha ezen viszonyok bizonyos megszorításokkal érvényesültek. A nemzetőrségben nem volt megengedett például a testi fenyegetés, pedig a korabeli haderőkben ez elfogadott volt. A személyi állomány a tisztjeit századosig maga választotta. A személyi állomány katonai rendfokozatokat viselt, és a függelmi viszonyok is katonaiak voltak. A nemzetőrséget ugyan bevonták az ország ellen irányuló külső támadások elhárításába is, azonban tevékenysége kiterjedt a rend védelmére is. E kettős feladatának a katonai függelmi viszonyok hiányában feltehetően nem is tudott volna eredményesen megfelelni.⁵

Az 1918–1919-es forradalom, amely a magyar történelemben az őszirózsás forradalomként, majd annak sajátos fordulataként proletárdiktatúrába torkolva vonult be, szintén nem volt mentes a militáns rendvédelmi szervezetektől. Az őszirózsás forradalom, illetve az azt közvetlenül megelőző időszakban is létrejöttek regionális és országos szervezetek a gyengülő közbiztonsági állapotok javítása érdekében. E szervezetek tagjai ugyan jogállásukat illetően nem minősültek katonának. Nem a honvédelmi tárca fizette őket, nyugdíjjogosultsággal nem rendelkeztek stb. Szerveztükben és a személyi állomány függelmi viszonyainak tekintetében azonban a véderőt követték. E milíciákat méltán nevezhetjük a függelmi viszonyok tekintetében militánsnak, még akkor is, ha a rendfokozatok elnevezése nem minden esetben egyezett meg a haderőbelivel.⁶

Arról sem szabad elfeledkezni, hogy az őszirózsás forradalom nem oszlatta fel a dualizmus kori rendvédelmet. Márpedig a dualizmus kori modellben a csendőrség, a képviselőházi őrség, a koronaőrség és a testőrségek katonai függelmi viszonyokkal működtek.⁷

A proletárdiktatúra rendvédelmi szervezete a Vörös Őrség, ugyancsak egyértelműen katonai függelmi viszonyok szerint működött. E szervezetbe olvasztották az összes korábbi rendvédelmi testületet. Így tehát a Tanácsköztársaság időszakában csak militáns rendvédelem volt.⁸

Az 1945–1949-es időszakot forradalomnak tekintők álláspontját akceptálva, ezen időszak rendvédelmi modelljére is kiterjesztettem vizsgálódásomat. Érdekes helyzet állt elő. Megszűntették ugyanis a csendőrséget, a képviselőházi őrséget és a testőrséget, továbbá a koronaőrséget. E testületek voltak a magyar rendvédelem tradicionálisan militáns szervezetei. Ugyanakkor azonban militáns függelmi viszonyokat hoztak létre a fennmaradó rendvédelmi testületeknél. A rendőrség esetében ugyan a folyamat már korábban elkezdődött, azonban a harccselekmények miatt nem valósulhatott meg. A háború után azonban a rendőrségnél is általánossá tették a militáns viszonyokat. A folyamat végén pedig az ÁVO-ból kifejlesztett ÁVH egyértelműen militáns körülmények között működött.

1950-re – az orosz indítatású szovjet minta szerint – általánossá és kizárólagossá vált a militarizmus a magyar rendvédelemben.⁹

Az 1956-os forradalom esetében a helyzet nem ilyen egyszerű. Az teljes határozottsággal állítható ugyan, hogy a magyar proletárdiktatúra korabeli szervezetei militánsak voltak. Kérdéses azonban, hogy a forradalom fegyveres ereje mivé fejlődött volna. A rövid időszak alatt ugyanis a forradalom

rendvédelmi és honvédelmi szervezetei nem alakulhattak ki. Egy szervezet működött meglehetősen ambivalens formában, amelyből bármilyen testülettípus kifejlődhetett volna.¹⁰

A XIX–XX. századi magyar forradalmak rendvédelmében a militáns elemet kutatva megállapítható, hogy az végigkísérte a forradalomsorozatot.

A második kérdés, amire választ kereshetünk, hogy a militáns elem milyen súllyal szerepelt a forradalmak rendvédelmében?

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc rendvédelmi szervezetében kétség kívül a nemzetőrség volt a legnépesebb szervezet. E testület létszáma 1848 nyarán 350–380 ezer fő között mozgott. A kormány által kezdeményezett Országos Rendőri Hivatal csupán terv maradt. A hivatal szervezése a harccselekmények miatt kezdeti stádiumban elakadt. E szervezet csupán néhány száz munkatárssal rendelkezett. Az embrionális állapotban lévő Országos Rendőri Hivatal, és a forradalom során, a helyükön maradó városi és megyei rendvédelmi szervezetek egyaránt nélkülözték a militáns jelleget. Létszámuk azonban semmiképpen sem haladhatta meg a dualizmuskori csendőrség és rendőrség összlétszámát, azaz a 24 000 főt. Nyugodt szívvel állíthatjuk, hogy az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc rendvédelmében a militáns rész az antimilitáns rész tiszszeresét képezte. Ez az arány akkor is valószínűsíthető, ha figyelembe vesszük, hogy – a veszélyhelyzet kivételével – a nemzetőrség váltásokban teljesített szolgálatot, hiszen a nemzetőrök helyi szolgálatellátásaikért nem részesültek díjazásban. Ezért is állított fel a nemzetőrségi törvény vagyoni limitet a nemzetőrségnél szolgálatra kötelezettek körében.¹¹

Az 1918–1919-es forradalmakat egy folyamatnak tekintve és a végkifejletet figyelembe véve megállapítható, hogy a rendvédelem valamennyi szervezetének a Vörös Őrségbe való integrálása nyomán a teljes rendvédelem militarizált formában működött.¹²

Az 1945–1949-es időszakot vizsgálva a helyzet hasonló az 1918–1919-es forradalmakéhoz. A XX. század közepén s a teljes rendvédelem militarizálása valósult meg azzal a különbséggel, hogy nem egy, hanem több szervezet maradt fenn.¹³

Az 1956-os forradalom rendvédelmi szervezetei esetében a forradalmi események során létrejött szervezetek a hagyományos kategóriák szerint nehezen sorolhatóak be. A forradalomhoz átalált rendvédelmi testületek azonban egyértelműen militánsnak tekinthetők.¹⁴

Egyértelműen megállapítható, hogy a vizsgált időszak magyar forradalmainak rendvédelmi struktúrájában nem csupán jelen volt a militáns tényező, hanem döntő elemet alkotott.

A militánsság rendvédelemben megvalósuló alkalmazása nem azonosítható egyfajta társadalmi berendezkedésre törekvéssel, illetve a demokrácia vagy a diktatúra előnyben részesítésével. Nyilvánvalóan nem jó úton haladunk tehát, amikor a demokrácia, vagy a társadalmi berendezkedés tartalma szerinti megközelítésben vizsgáljuk a témát. Úgy gondolom, hogy a militánsság alkalmazásának sokkal prózaibb okai vannak. Nevezetesen rendkívüli (forradalmi) helyzetben a kortársak a militáns tényező bevonásával tartották lehetségesnek a rend védelmét.

A kutatások jelenlegi állása szerint nem rendelkezünk információval arra vonatkozóan, hogy a militánsság témáját a kortársak elméleti vitákban értékelték ki. Valószínűleg nyilvánvalónak tartották, hogy a tömeges megmozdulások létrejöttét valószínűsíthető forradalmi helyzetekben, olyan rendvédelmi struktúrára van szükség, amelyben ugyancsak tömegeket alkalmazó szervezetek találhatóak. A rendvédelmi szervezetekben foglalkoztatott tömegek irányításának pedig leghatékonyabb módja a militáns vezetés.

Úgy gondolom ez az a pont, ahol a forradalmak és a diktatúrák rendvédelme találkozik, hiszen mindkét szituációban arra is felkészítik a rendvédelmet, hogy tömegmegmozdulásokat kezeljen.

A centralizáció témája – ugyan nem ezzel a terminológiával, de – már régebben jelen van a magyar rendvédelemről szóló elméleti vitákban. A gyakorlatban pedig végigkísérte a centralizáció a XIX–XX. századi nemzeti rendvédelmünk alakulását. A centralizáció alól forradalmaink rendvédelmei sem jelentettek kivételt.

A magyar rendvédelem centralizált vagy decentralizált formában való működtetésének témája már a reformkorban felbukkant a centralisták és a municipalisták közötti vitában a közigazgatáshoz kapcsolódóan.

Megítélésem szerint e látszólag jelentéktelen momentum talán a legfontosabb. Nevezetesen arról van szó, hogy a magyar közfelfogás szerint a rendvédelem a közigazgatás speciális eleme. Az elmélet és a gyakorlat terén ugyan a rendvédelem hol központi, hol az önkormányzati szervek, illetve az állam mindkét vezetési szintje alá tartozott, azonban nem került a véderő irányítása alá.

A forradalmak során is érvényesült vajon e helyzet? Ennek megismerése érdekében két kérdésre kell választ kapnunk. Nevezetesen a forradalmak rendvédelmében a

centralizmus vagy a decentralizmus érvényesült, illetve ha a centralizmus került előtérbe az a civil közigazgatás felügyeletében maradt, vagy a haderő irányítása alá került?

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc időszakában egyértelműen a centralizáció erősödött. A MADARÁSZ Viktor és HAJNIK Pál közötti koncepcióbeli különbségek is a közigazgatásról vallott nézetkülönbségekre a municipalista és a centralista nézetek közötti eltérésre vezethetők vissza. Végül soron azonban mindkét irányzat a központosított rendőrség egy-egy – egymástól eltérő – változatát szeretne volna megvalósítani. A korabeli magyar rendvédelem zömét alkotó Nemzetőrséget eleve centralizált szervezatként hozták létre. Az igazsághoz az is hozzá tartozik, hogy az országos rendőri szervezet kiépítése csupán terv maradt, a gyakorlatban a korábbi önkormányzati rendvédelmi testületek látták el a rend fenntartásának teendőit a Nemzetőrséggel karöltve.

A rendvédelmi szervezetek haderő alá rendelése fel sem merült. A Nemzetőrség kettős – honvédelmi és rendvédelmi – feladatkörrel való ellátása nem jelentette a rendvédelem véderő alá rendelését. A honvédelmi teendők ellátására igénybe vett nemzetőr alakulatok rendvédelmi feladatai megszűntek. A magyar haderő parancsnokai pedig rendvédelmi kompetenciákkal nem rendelkeztek. Ilyen jogosultságok nem is törekedtek. Az újonnan felállított magyar haderőt lefoglalták alapefladatai.¹⁵

Az 1918–1919-es forradalmak rendvédelme sem volt mentes a centralizációtól. Az őszi őrzsás forradalom alatt – bár a dualizmus kori rendvédelmi struktúrát igyekeztek új szervezetekkel is megerősíteni – a centralizáció nem vált általánossá. A béke időszak rendvédelmi struktúrájának erősítése céljából a központi és a helyi államhatalom egyaránt létrehozott szervezeteket. Ezen szervezetek a polgári közigazgatás – nem egyszer pártok, földbirtokosok – irányítása alatt álltak. Felügyeletüket nem a véderő látta el.

A Tanácsköztársaság időszakában a centralizáció kiteljesedett és egyeduralkodóvá vált a magyar rendvédelemben. A Vörös Őrség a központi államhatalom közvetlen felügyelete alá került. Irányítását azonban nem a Tanácsköztársaság hadereje, hanem a proletárdiktatúra civil vezetése látta el.¹⁶

Az 1945–1949 közötti időszak rendvédelmét vizsgálva megállapítható, hogy a centralizáció jelen volt, hiszen a korábban kétpólusú rendvédelmi modellt az egypólusú váltotta fel. A Magyar Királyi Csendőrség helyébe az egységes rendőrség lépett, amely – a belügyi tárcán keresztül – a kormány irányítása alatt állt.¹⁷

A haderőnek azonban nem voltak irányítási kompetenciái a rendvédelemben. A korábban a véderőhöz csatolt határvédelmi alakulatokat is kiemelték a honvédség kötelékeiből és a közigazgatás alárendeltségébe helyezték. A egypárti diktatúrára történő átmenetet figyelembe véve ez a felállítás természetesen nem bírt olyan nagy jelentőséggel, mint demokratikus viszonyok között. Tény azonban, hogy a rendvédelmi szervezetek centralizációja nem kapcsolódott azoknak a haderő vezetése alá rendeléséhez.¹⁸

Az 1956-os forradalom rendvédelmi szerveinek a centralizáció és a véderőnek történő alárendelése tekintetében úgy gondolom, hogy nem lehet egzakt módon állást foglalni. A forradalmi szerveződések ugyanis függetlenek voltak a haderőtől és lényegében a kormánytól is. A meglehetősen rövid idő alatt a forradalom fegyveres struktúrája is csupán embrionális állapotba juthatott. Annyi bizonyos, hogy a központi vezetés kibontakozóban volt. Ennél merészebb következtetések levonását azonban nem tartom megalapozottnak.¹⁹

Egyértelműen megállapítható tehát, hogy a vizsgált időszak magyar forradalmainak rendvédelmében a centralizmus dominált és a forradalmak rendvédelmi struktúrája nem állt a haderő alárendeltségében.

A profizmus, azaz a rendvédelemben tevékenykedők kvalifikációja végig kísérte a XIX–XX. század magyar rendvédelmét. *A kérdés az, hogy a kvalifikáció a forradalmak rendvédelmének is a sajátját képezte-e, és ha igen milyen jelleggel?*

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc rendvédelmében a profizmus nem kaphatott primátust. A forradalom során ugyan igyekeztek megőrizni az önkormányzati rendvédelmi testületekben tevékenykedő szakembereket, hiszen ezen szervezeteket a forradalom idején is működtették. A volt császári és királyi titkosrendőrség munkatársainak az átvétele azonban – érthető politikai okok miatt – fel sem merült. A mintegy 350–380 ezer főnyi Nemzetőrség személyi állományára pedig a legnagyobb jóindulattal sem lehet ráfogni azt, hogy rendvédelmi szakemberek lettek volna. Az országot ért támadások miatt a kormány előbbre való tekintettel a katonai felkészítésüket. A forradalom időszakában kísérlet sem történt a magyar rendvédelmi szakemberképzés létrehozására. A honvédő harcok ezt értetővé is teszik.

Tény, hogy az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc rendvédelmében tevékenykedők döntő többsége nem tekinthető rendvédelmi szakembernek. A szakmai tudásnál sokkal fontosabbnak tekintették a megbízhatóságot, a forradalom eszméi melletti elhivatottságot.²⁰

Az 1918–1919-es forradalmak rendvédelmét sem a személyi állomány szakmai kvalifikációjának a prioritása jellemezte. Az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság időszakában egyaránt a megbízhatóságot tekintették a legfontosabb rendező elvnek. A két időszak között természetesen volt különbség. Az őszirózsás forradalom időszakában célként sem merült fel a személyi állomány jelentős mértékű cseréje. Csupán a vezetők váltására szorítkozott a kormányzat igénye.²¹

Ezzel szemben a Tanácsköztársaság kormánya ideológiai alapon elviekben deklarálta a régi állam munkatársainak a leváltását, csupán a legkimagaslóbb szakmai tudással rendelkező személyek megtartásával. A gyakorlatban azonban a Tanácsköztársaság 133 napos fennállása során ezt nem lehetett kivitelezni. A különböző szintű vezetői posztok többségén azonban a váltás megtörtént. Aminek az lett az eredménye, hogy a beosztottak értettek a munkájukhoz, a főnökökről azonban már nem lehetett ezt kijelenteni. A rendvédelemben a végrehajtás szintjén jelen voltak a régi szakemberek, hiszen a Vörös Őrség személyi állománya a korábbi rendvédelmi testületek összevonásával jött létre. A vezetésben azonban hiányos volt a szakismeret.²²

Az 1918–1919-es forradalmak során is megelőzte a megbízhatóság a szaktudást. Nem a kvalifikáció, hanem a rendszer iránti hűség képezte a személyi állomány kiválasztási szempontjait, bár ennek mértéke lényegesen eltért az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság időszakában.

Az 1945–1949 közötti időszak rendvédelmének vizsgálata során megállapítható, hogy a személyi állomány kiválasztása során nem a kvalifikáltság volt az elsődleges szempont. A hatalmi harcokból – külső segítséggel – győztesen kikerülő párt ideológiájának egyik sarkkövét adta a régi államapparátus felváltása. A hatalom megszerzésének folyamatában nem kis szerepet játszott a fegyveres szervezetek személyi állományának a kiszorítása a testületekből, helyettük pedig a párthoz közel állók felvétele. A rendvédelmen belül e folyamatot kétféle formában valósították meg. Egyrészt kiiktatták a csendőrséget, kompetenciáit átruházva a rendőrségre. A monopolhelyzetbe kerülő rendőrség személyi állományát pedig a párthoz közel álló személyekkel töltötték fel. A Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP), majd a Magyarországi Kommunisták Pártja (MKP), utóbb a Magyar Dolgozók Pártja (MDP), a rendvédelmi testületeket úgy is igyekezett a befolyása alá vonni, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) szovjet vezetőjével olyan személyeket helyeztetett ezen szervezetek élére, akik a párt irányvonalát követték, a régi személyzetet párthű káderekre váltották. A személyzetcsere ezen folyamatához teremtett kitűnő feltételeket a „B”-listázás. Nem volt azonban annyi képzett rendvédelmi szakember az országban, hogy a megközelítőleg 50 000 főnyi rendvédelmi testületek személyi állományát kvalifikált szakemberekkel lehessen lecserélni. A kinevezések elsődleges szempontjának a megbízhatóság bizonyult. Ennek pedig az volt a következménye, hogy a rendvédelmi testületek személyi állományának a kvalifikációs színvonala jelentősen mérséklődött. Mintegy két évtized múlva – hozzávetőlegesen a hatvanas évek végére – került a magyar rendvédelem személyi állománya a második világháborút megelőző helyzethez hasonló kvalifikációs szintre.²³

Az 1945–1949 közötti időszakban az átalakuló magyar rendvédelem új személyi állományának szintje jelentősen elmaradt a korábbitól. Ezen időszakban nem a szaktudás, hanem a megbízhatóság volt a személyi állományba való felvétel döntő szempontja.

Az 1956-os forradalom során sem merült fel, fel sem merülhetett az idő rövidsége miatt a szakmai kvalifikáció kérdése. A forradalomban aktívan részt vevők általános kvalifikációja minden bizonnyal megegyezett a társadalom kvalifikációs helyzetével, hiszen a forradalmárok között a társadalom valamennyi rétegének képviselői megtalálhatóak voltak. Ennél azért valamivel valószínűleg kedvezőtlenebb volt a helyzet, hiszen a forradalmárok között szép számmal fordultak elő fiatalok, akik még nem fejezték be tanulmányaikat. A proletárdiktatúra rendvédelmi testületeinek a forradalomhoz átalált személyi állománya körében sem volt jobb kvalifikációs helyzet. 1956-ra ugyanis koránt sem sikerült még felszámolni a személyi állomány 1945–1949 között keletkezett felkészültségbeli lemaradását.²⁴

Az 1956-os forradalom időszakában a spontán kialakuló fegyveres forradalmi szervezetek és a proletárdiktatúra rendvédelmi testületeinek a forradalomhoz átalált személyi állománya körében egyaránt hiányzott a szakmai kvalifikáció igénylése.

Kétség kívül megállapítható tehát, hogy a vizsgált időszak magyar forradalmainak rendvédelmében nem a kvalifikáció, hanem a megbízhatóság primátusa érvényesült.

Összességében tehát a militarizmus, a centralizmus és a profizmus szemszögéből vizsgálva a XIX–XX. századi magyar forradalmak rendvédelmét, érdekes képet kaphatunk. Nevezetesen forradalmaink rendvédelmét:

- militánsnak;
 - centralizáltnak;
 - a kvalifikációkat mellőző modellként értékelhetjük. Amelyek azonban a haderőnek nem voltak alárendelve és személyi összetételük erőteljesen lojalitás orientált volt.

Amennyiben tehát csupán e három szempont szerint értékeljük nagy nemzeti forradalmaink rendvédelmét azok a diktatúrák rendvédelmével kerülhetnek egy csoportba. Úgy gondolom, hogy nem a XIX–XX. századi magyar forradalmak átértékelésére van szükség, hanem az összehasonlító szempontrendszer szoruló kiegészítésre. Nem véletlenül választottam a militarizmus, a centralizmus és a profizmus szempontjait. Az utóbbi években a rendvédelem témakörében publikált szakirodalom egy részében e szempontok az értékmérés eszközévé váltak. Álláspontom szerint e szempontok alkalmazása a vizsgálódásnak doktriner jelleget kölcsönöz. Megítélésem szerint óvatosan kell bánni a tértől és időtől függetlenített értékelési szempontokkal. Ilyen szempontok valószínűleg nem is léteznek. Meggyőződésem, hogy csak a konkrét helyzet tükrében és a konkrét viszonyokat figyelembe vevő szempontokkal vizsgálható eredményesen egy-egy időszak rendvédelme. Nem vezethet eredményre, a napjainkban talán elfogadható, szempontrendszer kivetítése a korábbi korokra, még az egészen közeli évszázadok esetében sem.

A rendvédelem történetét művelők közös felelősségének tekintem, hogy a divatos globalizációs szempontoknak ne vessék alá kutatási területeiket, mert azok – néhány szerencsés kivételtől eltekintve – többnyire tévútra viszik a kutatásokat. Félreértés ne essék. Nem vitatom, hogy a konkrét helyzetek vizsgálata nyomán általánosítható következtetések is levonhatóak. Vitatom azonban az uniformizálás realitását.

Jegyzetek

- ¹ FINSZTER 2001
- ² PARÁDI 2001
- ³ FINSZTER 2003
- ⁴ PARÁDI 2002
- ⁵ PARÁDI 1996², 53-56.p.
- ⁶ ÖRY 1993
- ⁷ ÖRY 1970
- ⁸ ÖRY 1998
- ⁹ KESERŐ 1985
- ¹⁰ GÁSPÁR
- ¹¹ URBÁN 1991
- ¹² Vö. 7. jegyzettel
- ¹³ KESERŐ 2001
- ¹⁴ ÖRY 2001
- ¹⁵ URBÁN 1992
- ¹⁶ Vö. 8. jegyzettel
- ¹⁷ KESERŐ 1992
- ¹⁸ MEZEY
- ¹⁹ STIEB
- ²⁰ Vö. 5. jegyzettel.
- ²¹ Csendőrség
- ²² PARÁDI 1999
- ²³ PARÁDI 1996
- ²⁴ SZABÓ; HORHÁTH – GYÖRKEI ; GRANVILLE

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- Csendőrség — „...1918. december 30-án 9 főtiszt, gyakorlatilag a csendőrség teljes parancsnoki garnitúrája – a régi csendőrség szellemének a megőrzésére törekedve – memorandumot állított össze, gr. KÁROLYI Mihály számára. Ebben tiltakoztak GENCSEY kinevezése ellen, sürgették az erős kéz politikáját és figyelmeztették a testület szétverésének a veszélyességére. Érveik azonban nem találtak megértésre. A liberális-demokrata miniszterelnök, nem bízott, nem bízhatott az általa nem minden ok nélkül szélsőségesen reakciónak tartott csendőrség vezetésében. KÁROLYI így bizalmáról biztosította GENCSEY-t és az új csendőrfelügyelő nyomban hozzá is látott a testület – általa szükségesnek tartott – megtisztításához. A tisztikar legnagyobb részét 1919. március 24-ig kényszernyugdíjazták, s ezzel gyakorlatilag lefejezték a csendőrséget.” *A Magyar Királyi Csendőrség forradalmasítása 1918. évben és erkölcsi züllesztése 1919. évben.* Miskolc, 1937, Standhaft József Könyvnyomdája.
- FINSZTER 2003 — FINSZTER Géza: *A rendészeti elmélete.* Budapest, 2003, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó. /Közigazgatási és jogi kiadványok./
- KESERŐ 2001 — KESERŐ István: *A felszabadult Magyarország rendőri és határőrizeti szerveinek megalakulása és tevékenysége a népidemokratikus forradalom időszakában (1944-1948).* Budapest, 2001, BM Kiadó. /Fejezetek a Belügyminisztérium történetéből./

- ÖRY 2001 — ÖRY Károly: *A belügyminisztérium és szervei az egypárti diktatúrától az 1956-os forradalomig*. Budapest, 2001, BM Kiadó. /Fejezetek a Belügyminisztérium történetéből./
- PARÁDI 1996² — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.
- SZABÓ — SZABÓ Bálint: *Az ötvenes évek*. Budapest, 1986, Kossuth.
- HORVÁTH – GYÖRKEI — HORVÁTH Miklós – GYÖRKEI Jenő (szerk.): *Szovjet katonai intervenció 1956*. [Soviet military intervention in Hungary, 1956.] Ford. HORVÁTH Miklós – LÁNG Júlia. Budapest, 1996, Argumentum.

TANULMÁNYOK

- FINSZTER 2001 — FINSZTER Géza: Rendészet vagy rendvédelem. *Rendészeti Szemle*, XLIX. évf. (2001) 2. sz. 86-96.p.
- GRANVILLE — JOHANNES GRANVILLE: Megtorlás Budapesten 1956. *Történelmi Szemle*, XXXIX. évf. (1997) 2. sz. 212-217. p.
- KESERŰ 1992 — KESERŰ István: A rendvédelmi szervek a második világháború és az azt követő években. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* II. évf. (1992) 3.sz. 35-42.p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Tradíció és korszerűség” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- MEZEY — MEZEY Barna: Törvényesség és rendvédelem Magyarországon 1945-1949. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* VI. évf. (1996) 7. sz. 63-67. p. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háborúból diktatúrába” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- ÖRY 1970 — ÖRY Károly: Katonapolitika és hadseregszervezés az 1918-as polgári demokratikus forradalom idején. *Hadtörténelmi Közlemények*, LXXXV. évf. (1970) 1-2. sz.
- ÖRY 1993 — Idem: A rendvédelmi szervek az első világháború az „öszirózsás” forradalom és a proletárdiktatúra időszakában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* IV. évf. (1993) 5. sz. 42-54. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- ÖRY 1998 — Idem: A Vörös Őrség gazdaságvédelmi feladatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VIII. évf. (1998) 9. sz. 78-81. p. A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 23-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Gazdasági rendvédelmünk a XIX-XX. században” című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 1996 — PARÁDI József: A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* VI. évf. (1996) 7. sz. 80-89. p. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háborúból diktatúrába” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 1999 — Idem: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* IX. évf. (1999) 10.sz. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2001 — Idem: Rendvédelem vagy rendészet. *Rendészeti Szemle*, XLIX. évf. (2001) 2. sz. 97-108. p.
- PARÁDI 2002 — Idem: Rendvédelem kontra rendészet. *Pécsi határőr tudományos közlemények*, I. évf. (2002) 1. sz. 7-12. p. A tanulmány korábbi változata 2002. júniusában Pécsen hangzott el a Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztályának Pécsi Szakcsoportja által szervezett hadtudományi tudományos konferenciasorozatnak a „Határőrség és rendészet” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- STIEB — STIEB Mihály: Az 1956-os Nemzetőrség és a közhatalom kapcsolata Bonyhádön. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* X. évf. (2000) 12.sz. 98-101.p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 06-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- URBÁN 1991 — URBÁN Aladár: Az 1848-1849-es szabadságharc rendvédelmi testületei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* I. évf. (1991) 1. sz. 7-16. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A rendvédelem-történet kutatásának, feldolgozásának és oktatásának időszzerű kérdései” című II. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- URBÁN 1992 — Idem: Tervek és eredmények az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*

II. évf. (1992) 3. sz. 11–20. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Tradíció és korszerűség” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

KÉZIRATOK

- GÁSPÁR — GÁSPÁR László: *A magyar határőrség szolgálati tevékenységében ható elvek érvényesülése és változásai 1945-től az 1980-as évek végéig*. Kandidátusi értekezés (ZMKE). Kézirat. Budapest, 1996.
- KESERŰ 1985 — KESERŰ István: *A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában*. Kandidátusi értekezés (ZMKA). Kézirat. Budapest, 1985.